

የብራና መጻሕፍት በኢትዮጵያ፡ በብራና ዕውቀት የሠለጠነ የውጭ ሰው ባሁኑ ጊዜ ምን ማየት ይችላል?

በናፊሳ ሻሌየቫ

ለኢንግሊዘኛ ትርጉም፡ [እዚህ](#) ይጫኑ።

‘ብራና መጻሕፍት ጥናት አነጋገር “የኢትዮጵያ የብራና መጻሕፍት ባህል” ማለት በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ (ተዋህዶ) ቤተ ክርስቲያን በግዕዝ ወይም በአማርኛ የተጻፉ ጽሑፎችና የተያያዙ የብራና መጻሕፍት ወይም የወረቀት ጽሑፎች ማለት ነው። (i) ከእነዚህ ጽሑፎች መካከል አብዛኛዎቹ የተጻፉት በብራና ነው። ‘የኢትዮጵያ የቤተ ክርስቲያን የብራና መጻሕፍት ጸሐፊዎች እና ደጓኞች ጽሑፎቻቸውን የሚያዘጋጁባቸው እንደ ሙስሊሞች የወረቀት አጠቃቀምን መሠረት አድርገው ሳይሆን የብራና አጠቃቀምን በታማኝነት እንደሚከተሉ ያስረዳሉ።’ (ii) በእጅ የተጻፉ ወይም የተዘጋጁ መጻሕፍት ብዙ ጊዜ ‘የብራና መጻሕፍት’ ተብለው ይጠራሉ። በኢትዮጵያ በአብያተ ክርስቲያናት እና በገዳማት ውስጥ ከ500,000 በላይ (iii) የብራና መጻሕፍት እንደሚገኙ ኢዮብ ደሪሎ ይገምታል። በኢትዮጵያ ዐውድ ስለ ብራና መጻሕፍት ለሚሠራ ወይም ለሚያጠና ምሁር አስደሳች እና ፈታኝ ሁኔታን ይፈጥራል ወይም ያስከትላል ። የብራና መጻሕፍት ማጥናት ማለት ስለ ተገቢ እና ተገቢ ያልሆኑ ሥነ ምግባራት፣ ለመጻሕፍቱ ክብረት ወይም ቅድስነት ስለሚያሰጡ የተለያዩ አስተያየቶች ካሉባቸው በርካታ ሰዎች ጋር መገናኘት፣ መወያየት፣ መተማመን እና ቃል መግባት ማለት ነው። አንድ ሰው በአጠቃላይ ስለ ብራና መጻሕፍቱ አሠራር ጥያቄ እና መልስ ለመስጠት ቢሞክር፣ ‘የኢትዮጵያ የቤተ ክርስቲያን ባህል ተወካዮች መጽሐፎቹን እንደ ውድ ታሪካዊ ቅርስ አድርገው ቆጥረው ሳይሆን ለተግባራዊነት (ለመንፈሳዊ አገልግሎት) ጥቅም እንደታሰቡ ቅዱስ እቃዎች ሲያዩባቸው እንደነበር’ (iv) የሚለው አስተያየት እንዳለ አሁንም ድረስ እስከ ተወሰነ ደረጃ እውነት ነው።

እኔ ከ2008 እስከ 2011 ዓ.ም. ባሉት ዓመታት በ<ገድለ ላሊበላ> ላይ፣ በመጻሕፍቱ ባህል እና ሰነድ ዙሪያ ለዶክትሬት ሥራዬ ባጠናሁበት ወቅት በኢትዮጵያ ውስጥ ያደረግኋቸውን አንዳንድ ምልክታዎች በዚህ ጽሑፍ ውስጥ አቅርባለሁ ። የእኔ ሥራ፣ ከ<ገድለ ላሊበላ> ጽሑፍ ጋር የተያያዙ መጻሕፍትን ከማጥናት በተጨማሪ በብራና መጻሕፍት ዙሪያ ታሪኮችን ለመሰብሰብ፣ እንዲሁም እነዚህ የብራና መጻሕፍት ስለሚጠበቁባቸው ቦታዎች ታሪኮችን ማጥናት እና በአሁኑ ጊዜ ለምን ጥቅም እንደሚያገለግሉ በብራና መጻሕፍቱ ላይ ምርምር ማድረግ ነበር። ንጉሥ ላሊበላ (v) እና ባለቤቱ ንግሥት መስቀል ክብራ (vi) ፣ በዐሥራ ሦስተኛው ክፍለ ዘመን የኖሩ የታሪክ ሰዎች ናቸው። ስለ ንጉሥ ላሊበላ እና ስለ ንግሥት መስቀል ክብራ ከሚዘክሩ ቦታዎች መካከል በዩኔስኮ አማካኝነት በቅርስነት ተመዝግበው በዓለም ዙሪያ የሚታወቁት እና ከድንጋይ ወይም ከአለት የተፈለፈሉት በላሊበላ ከተማ የሚገኙት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት የሚታወቁት ናቸው። (vii) ሌሎች ቦታዎች ደግሞ በተለያዩ ክፍለ ሀገራት ዙሪያ የሚታወቁ ሲሆኑ አንዳንዶቹ ግን የተረሱ ናቸው።

ፎቶ 1: ‘በላሊበላ ከተማ የሚገኘው የቤተ ክርስቲያን ቤተ ክርስቲያን ከድንጋይ ተፈልፍለው ከተሠሩት አብያተ ክርስቲያናት አንዱ ነው። ይህ ቤተ ክርስቲያን በንጉሥ ላሊበላ እንደታነጸ (ገድለ ላሊበላ) ሲጠቅስ ሌላው ትውፊት ደግሞ ባለቤቱ ንግሥት መስቀል ክብራ ናት የሠራችው ይላል። ከቤተ ክርስቲያን ተጨማሪም እስከ የሚዘክረው ከላሊበላ በብዙ ኪሎ ሜትር ርቀት፣ ትግራይ ውስጥ በመደባይ ታቦር የሚገኘው የመስቀል ክብራ ገዳም ነው። ላሊበላ ከተማ፣ 2009 ዓ.ም. (ፎቶ በደራሲዋ)።

የብራና መጻሕፍቱን የባህል ዐውድ ለመግለጽና የእኔን የሥራ ሁኔታ በጠቅላላው ለማስረዳት፣ ወደ መስቀል ክብራ ገዳም (ትግራይ) ያደረግኩትን የጉዞ ታሪክ እንደሚከተለው አቀርባለሁ። ይህ የጉዞ ዘገባ በአንድ በኩል የተለመደው ዓይነት ሲሆን፣ በሌላ በኩል ደግሞ በተደረገልን የእንግዳ አቀባበል፣ በሰዎች መተማመን ላይ በተደረገው ግንኙነት እና በተፈጥሯዊ ብርቅዬ የባህል ሁኔታ እና እጅግ አድካሚ የእግር ጉዞ ለሁሉም ተሳታፊዎች ልዩ እና የማይረሳ የሕይወት ተሞክሮ ነው።

በእኔ አስተያየት ገዳሙ የሚገኘው ከዘመናዊ ከተሞች ርቆ ስለሆነ በእዚያ ቦታ ላይ ያለው ባህል እና የሰዎች አኗኗር ለረጅም ጊዜ ብዙም ሳይለወጥ ቆይቷል። በኅዳር ወር 2008 ዓ.ም. ከሽሬ አንድ ሊቀ ካህናት፣ ከሽሬ አንድ የብራና መጻሕፍት ጸሐፊ፣ በአክሱም ከሚኖር አንድ ጓደኛዬ፣ በመቐለ ዩኒቨርሲቲ ከሚሠሩ የሥራ ባልደረባዬ፣ እንዲሁም በሐምቡርግ ዩኒቨርሲቲ ከምትሠራዎት ትውልድ ጣሊያናዊት የሥራ ባልደረባዬ ጋር አብረን ወደ መስቀል ክብራ ገዳም ሄድን። ንግሥት መስቀል ክብራ በ(ገድለ ላሊበላ) ውስጥ ከንጉሡ ቀጥሎ የምትታወቀው ዋና ባለ ታሪክ ነች። ነገር ግን፣ ስለመስቀል ክብራ ገዳም የሚተርከው ምንባብ የተገኘው ከ(ገድለ ላሊበላ) ሳይሆን፣ (የላስታ ነገሥታት ታሪክ) በሚል ርዕስ በገብረ መስቀል ተስፋዬ ከተጻፈው ያልታተመ ጽሑፍ ነው። በጌታቸው ኃይሌ መላምት (ገድለ ላሊበላ) በ(ላስታ ነገሥታት ታሪክ) ላይ የተመሠረተ ጽሑፍ ነበር። (viii) በገብረ መስቀል ተስፋዬ የተዘጋጀው ጥናት ግን ከብዙ የተለያዩ ምንጮች የተሰበሰበ እንደሆነ ያሳያል። ደራሲውም (ገድለ ላሊበላ)ን እንደ አንድ ምንጭ ተጠቅሞታል። (ix) ገብረ መስቀል ተስፋዬ የተጠቀመባቸው ሌሎች ምንጮች በኢትዮጵያ ጥንታዊ የብራና ጽሑፎች ምሁራን ዘንድ እስካሁን ድረስ ሳይታወቁ ቆይተዋል። የሰው ልጆችን ታሪክ በአርኬዮሎጂ የሚመራመር ባለሙያ ቁሳዊ ማስረጃዎችን በመሰብሰብ የማይታወቀውን ጊዜ ለማስረዳት እንደሚፈለግ ሁሉ፣ የጽሑፎች እና የሥነ ልቦና ምሁርም ስለጥንታዊ ዘመን የሚተርኩ በቅርብ ጊዜ የተደረሱ ጽሑፎችን ሲያገኝ ጥንታዊ የጽሑፍ መረጃዎች መኖራቸውን ያፈላልጋል። ንግሥት መስቀል ክብራ ቤተ መንግሥቱን እና ባለቤቷን ትታ ወደ ታቦር መደባይ እንደሄደች እና እዚያም ገዳም እንደመሠረተች፣ እስከ

ህልፈተ ሕይወትዎም ድረስ በዚህ ገዳም ስትጸልይ እንደኖረች በላሲታ ነገሥታት ትሪክ የሚያስረዳው ምንባብ መኖሩ የማይታወቁ ከነበሩት ምንጮች መካከል አንዱ ነበር።

ፎቶ 2: አፈ መምህር አለባቸው እረታ ሙሉ ሕይወታቸውን ስለ ላሊበላ ነገሥታት እና ስለ ከተማው ታሪክ ያጠኑ ምሁር፤ በገብረ መስቀል ተስፋዬ ጥናት ውስጥ የመስቀል ክብራ ገዳም በተመለከተ ስለቀረበው ምንባብ ግን እንደማያውቁ ነግረውኛል። ላሊበላ ከተማ፣ 2007 ዓ.ም.፣ (ፎቶ በጌቱ ሲሳይ አልብዬ)።

በትግራይ ታቦር መደባይ ስለሚገኘው የመስቀል ክብራ ገዳም ታሪክ በአማርኛ ከተጻፈው እና ብዙ ከማይታወቅ የገብረ መስቀል ተስፋዬ መጽሐፍ በስተቀር በምሁራን ጽሑፎች ውስጥ ብዙ ጊዜ አይጠቀስም። (x) በዚህ ጉዞ ፍላጎቴ ቦታውን ለመጎብኘት እና እኔ ራሴ ገዳሙ መኖሩን ለማረጋገጥ፣ ምን ዓይነት የተጻፉ ምንጮች እንዳለው ለማየት፣ የገዳሙን መልክ አምድራዊ አቀማመጥ በካርታ ላይ ለማወቅ እና ምናልባትም ስለ ንጉሥ ላሊበላ ተጨማሪ መረጃዎችን ለማግኘት ነበር።

ገዳሙ የሚገኘው በኢትዮጵያ እና በኤርትራ ድንበር መካከል ሲሆን ከወታደራዊ ቁጥጥር ውጪ የሆነ ነጻ ዞን (ግዛት) ነው። ወደ ገዳሙ ለመድረስ በኢትዮጵያ በኩል የመጨረሻውን ወታደራዊ የቁጥጥር ስፍራ ከኋላችን ትተን ሄደናል። አካባቢው ከሩቅነቱ በተጨማሪ በወቅቱ በነበረው የድንበር ክርክር እና የፖለቲካ አለመረጋጋት ምክንያት ገዳሙን የሚጎበኙት ሰዎች ጥቂት ነበሩ። ሰዎችም እኛን እንደ መንገደኞች ብቻ ሳይሆን እንደ ክብር እንግዶች እና እንደ ገዳም ተሳላሚዎች ተቀብለው ተንከባከቡን። ነገር ግን በጉዞው አድካሚነት የተነሣ መነጋገር አልቻልኩም ነበር። አካላዊ ጉልበታችን ቢዝልም መንፈሳችን ስለተመሰጠ ሰውነታችንን እንድንሸከም ረድቶናል።

ፎቶ 3: ከአለቶች በስተጀርባ የተደበቀው የመስቀል ክብራ ገዳም። ንግሥት መስቀል ክብራ እዚህ አምባ ላይ እንደጸለዩት ይነገራል። በመረጃ ሰጪዎቹ መሠረት የንግሥት መስቀል ክብራ መቃብር እዚህ ነው። ታቦር መደባይ፣ 2008 ዓ.ም. (ፎቶ በደራሲዋ)።

ከቀኑ በ11 ሰዓት ገደማ፣ ፀሐይ ከመጥለቋ በፊት እቦታው ደረሰን። እኛ በደረሰንበት ዕለት፣ በነግህ በመስቀል ክብራ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ቅዳሴ ስለተቀደሰ ሁለት ሕጎችን ለማክበር ሲባል ችግር ተፈጠረ። የመጀመሪያው ሕግ ከቅዳሴ በኋላ በዕለቱ ማንም ሰው ወደ ቤተ ክርስቲያን እንደገና መግባት አይችልም የሚል ሲሆን፣ ሁለተኛው ሕግ ደግሞ ማንኛውም ወደ ገዳሙ የሚመጣ እንግዳ መከበር አለበት የሚል ነበር። እኛ ግን የታሪክና የብራና መጻሕፍትን የምናጠና እንግዶች ስለነበርን ካህናቱ ወደ ቤተ ክርስቲያኑ እንደገና ገብተው ጥያቄዎቻችንን በቅንነት መለሱልን።

ቀኑ ስለመሸ የብራና መጻሕፍቱን ለማየት አንድ ሰዓት ብቻ ነበር የቀረን። ሁሉም ለሥራ ዝግጁ ከሆነ በኋላ፣ የነበረንን ጊዜ በደምብ ለመጠቀም በሁለት ቡድን ሆነንን ሥራችንን ጀመርን። አንደኛው ቡድን ቃለ መጠየቅ ሲያደርግ፣ ሌላኛው ደግሞ መጻሕፍቱን ያጠና ነበር። በገዳሙ ውስጥ የሚገኙት መጻሕፍት በሙሉ የ”ብራና” መጻሕፍት ነበሩ። ዕድሜያቸው የተለያየ ነው። አንዳንዶቹ በ20ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ የተጻፉ መጻሕፍት እደሆኑ ለማረጋገጥ ችለናል። ሌሎቹ ደግሞ በግምት ከ15ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በፊት እንደተጻፉ ለማየት ችለናል። በገዳሙ ውስጥ በጠቅላላው ስንት የብራና መጻሕፍት እንደሚገኙ ባናውቅም በነበረን ጊዜ አንዳንድ የብራና መጻሕፍትን ለማየት እና ሁለቱን ብቻ ፎቶ ለማንሣት ቻልን።

አንዳንዶቹ ጥንታዊ የብራና መጻሕፍት በእርጥበት የተጎዱ ነበር። እርጥበት ሲኖር የብራናው ገጾች ወደ ቀድሞው መልካቸው ማለትም ወደ ፍየል ቅርጽ በመመለስ የብራናው መጽሐፍ የክብ ቅርጽ ይይዛል። በጣም የተጎዱትን የብራና መጻሕፍትን አልከፈትንም። እነዚህ የተጎዱት የብራና መጻሕፍት ከቤተ ክርስቲያን አገልግሎት ውጭ ቢሆኑም ከሌሎች የብራና መጻሕፍት እና ከቤተ ክርስቲያን ንዋዬ ቅድሳት ጋር እየተጠበቁ ይኖራሉ።

ፎቶ 4: ካህናት ራሳቸው ወደ ቤተ ክርስቲያኑ ውስጥ ገብተው የነበሯቸውን የብራና መጻሕፍት አወጥተው አሳዩን። ይህ ምስል ጥንታዊ የብራናው መጽሐፍ በእርጥበት ጉዳት ምክንያት የክብ ቅርጽ ይዞ ያሳያል። ታቦር መደባይ፣ 2008 ዓ.ም. (ፎቶ በአንቶኔላ ብሪታ)።

ፎቶ 5: በመስቀል ክብራ ገዳም አጠገብ ከቤተ ክርስቲያኑ ካህናት አገልጋዮች ጋር ቃለ-መጠየቅ ስናደርግ። ንግሥት መስቀል ክብራ ቤተ መንግሥቱን እና ባለቤቷን ትታ ወደ ታቦር መደባይ እንደሄደች እና እዚያ ገዳም እንደ መሠረተች በላስታ የነገሥታት ታሪክ ውስጥ እንደ ተጠቀሰው ምንባብ ተመሳሳይ ታሪክ በቃል ነገሩን። ይህ በግዕዝ ቋንቋ የተጻፈው ምንባብ እና እኛ ፎቶ

ለማንሳት የቻለው ጽሑፍ ዕድሜው በ20ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ በተደረሰው የብራና መጽሐፍ ውስጥ ይገኛል። ማለትም ምናልባት ይህ መጽሐፍ ከቀድሞው የእጅ ጽሑፍ የተቀዳ ወይም በዚያን ጊዜ ከተመዘገበው አፈ ታሪክ የተገኘ ሳይሆን አይቀርም። በዚህም መሠረት የተጻፈው ታሪክ ወደ 20ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ እንደሆነ ማስረጃ ሊገኝለት ተችሏል። ታቦር መደባይ፣ 2009 ዓ.ም. (ፎቶ በአንቶኔላ ብሪታ)።

ሥራችንን ከፈጽምን በኋላ ካህኑ ወደ ቤታቸው ወስደው ራት ጋበዙ። በእንግዳ አቀባበል ልማዳቸው መሠረት፣ ወደ ቤታቸው ከገባን በኋላ ቄሱ እግራችንን አጠቡ። ይህ የእንግዳችን እግር የማጠብ ልማድ እንደቀድሞው የተለመደ ባይሆንም፣ ጌታችን በጸሎተ ኅሙስ ለደቀ መዛሙርቱ ያደረገውን ተግባር ለመዘከር ‘ሕጽበተ እግር’ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ (ተዋህዶ) ቤተ ክርስቲያን አባቶች ቢያንስ በየመቱ የሚከናወን ነው። ባለቤቱ ሁላችንንም ለማስተናገድ አንድ ፍየል አርደው፣ ለሴቶች ሥጋውን ጠብሰው፣ ለወንዶቹ ደግሞ ጥሬውን ጋበዙ። ከእራት በኋላ ሚሪንዳ ጠጥተን ዘመኑ የ21ኛው መቶ ክፍለ ዘመን እንደሆነ ለእኛ ማስታወሻ ነበር።

ፎቶ 6: ወንዶቹ አብረው ጥሬውን ሥጋውን በእንጀራ እና በአዋዜ ሲመገቡ፣ እኛ ከፊት ለፊት ተቀምጠን ጥብቡ እስኪበስል ድረስ እየጠበቅን ነው። አቀማመጣችን በገባታው ዙሪያ ክብ ሠርተን ነው። ታቦር መደባይ፣ 2008 (ፎቶ በአንቶኔላ ብሪታ)።

ካህናቱ ከእራት በኋላ ቅድስት መስቀል ከብራን የሚያዘክሩ ልዩ ልዩ መዝሙሮች ዘመሩልን። የመኝታ ሰዓት ሲደርስ በፍየል ቆዳ ላይ እንድናርፍ ትተውን ሄዱ፣ ሁለቱ ሴቶች በአንድ አልጋ ላይ፣ አራቱ ወንዶች ደግሞ መሬት ላይ ተኛን። ከሌሊቱ በ10 ሰዓት ተነሥተን ጉዞአችን ወደ አክሱም ጀመርን። እናም በዚያው ቀን ማታ አክሱም ደረስን።

በገዳሙ ቆይታችን የብራና መጻሕፍቱን ተፈጥሯዊ ዑደት (ኑር) በትንሿ ዓለም ውስጥ ለመመልከት ችለናል። በእኔ አስተያየት ይህ አጋጣሚ እውነተኛውን ባህላዊ እና በቤተ ክርስቲያን ትምህርት ቤቶች በኩል የሠለጠኑ ግለሰቦች የብራና መጻሕፍት ሲያዘጋጁ የሚጠቀሙባቸውን ዘዴዎች እና ቁልቁሶች በምናባችን እንድንገነዘብ ረድቶናል። በአጭሩ ወደ ገዳሙ ስንሄድ እረኞችን አግኝተናል፣ ፍየሎቹ ሣር ሲግጡ አይተናል። አንዱ ፍየል ታርዶ እራታችንን ተመግበናል፣ በፍየሎቹ ቆዳ ላይ ተኝተናል፣ የፍየሎቹ ቆዳ ተዘጋጅቶ የብራና መጻሕፍት እንደሆነ አይተናል። በመጨረሻም አንዳንድ የብራና መጻሕፍት በእርጥበት ምክንያት

በደረሰባቸው ጉዳት ወደ ፍየል ቅርጽነት እንደተለወጡ እና የብራና መጽሐፍቱ የክብ ቅርጽ እንደያዙ አይተናል። በተጨማሪም በእኔ አስተያየት ይህ ወደ ገዳሙ ያደረግነው ጉዞ ፣ የ'ብራና መጽሐፍቱ' ለቤተ ክርስቲያኑ አገልጋዮች እና ለአካባቢው ማኅበረሰብ ሙሉ በሙሉ (ከሌሎች ነገሮች ነጻ በሆነ መልኩ) 'ቅድስነት' ምን ማለት እንደሆነ እና ምን ዓይነት ትርጉም እንደሚሰጥ ለመመልከት ረድቶናል። ከጥናቴ ጥያቄዎች መካከል ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ነበሩ፣ የብራና መጽሐፍት በባህል ውስጥ ምን ዓይነት ሚና አላቸው?፣ ከታተሙ መጻሕፍት ጋር ሲነጻጸሩ በጥቅም ወይም በአገልግሎት ይለያያሉ? ወይስ ተመሳሳይ ናቸው?፣ የብራና መጽሐፍቱ እንደ "ቅዱስ" እቃዎች ይታያሉ ወይ? ከሆኑስ ካህነት የእነዚህን መጻሕፍት ልዩነት እንዴት ይገልጻሉ? ካህናት የብራና መጽሐፍቱን የሚከንባከቧቸው በሚገኙባቸው ስፍራዎች እንደ ውድ ታሪካዊ ቅርስነት አድርገው ሳይሆን ለመንፈሳዊ አገልግሎት እንደታሰቡ ቅዱስ ዕቃነት (ንዋዬ ቅድሳት) እየተጠቀሙባቸው እንደሚኖሩ በዚህ ጉዞ ለማረጋገጥ ችለናል። አንድን የብራና መጽሐፍ ቅድስነት ለመረዳት ሦስት መመዘኛዎችን ማየት ይጠቅማል። እነሱም 1ኛ፣ መለኮታዊ ይዘታቸውን፣ 2ኛ፣ የቅዳሴ አገልግሎታቸውን እና 3ኛ የሚጠበቁባቸውን ቦታዎች ናቸው። መላምቴን እዚህ ባቀረብሁት ጥናት ውስጥ ለማስረዳት እንደሞከርሁት፣ የታተሙ መጻሕፍት በተመሳሳይ መልኩ የተጤኑ እንደሆነ እናያለን። በመስቀል ክብራ ገዳም ውስጥ የሚገኙት የብራና መጽሐፍት ብቻ ስለሆኑ አያያዛቸው ተግባራዊ ይመስላል። የቤተ ክርስቲያኑ አገልጋዮች መጻሕፍቱን በጥንቃቄ መያዝ እና ሳይበላሹ እንዲቆዩ መጠበቅ ዋና ዓላማቸው ነው። ካህናቱ የብራና መጽሐፍቱን የሚያነቡት አብዛኛው ሕዝብ በማይረዳው ቋንቋ ቢሆንም፣ የ"ገነት ቋንቋ" ተብሎ በሚታሰበው በግዕዝ ቋንቋ ነው። ለምሳሌ የጸሎተ ኪዳን ንባብ ከተፈጸመ በኋላ ምእመናን የመለኮታዊ አስታራቂ አድርገው በማሰብ የብራና መጽሐፍን ሊስሙት ይችላሉ። ንባቡ የሚከናወነው ጽሑፉን ለማየት እንዲቻል (እኛም በተመሳሳይ አካባቢ ሆነን እንዳደረግነው ቪዲዮን ይመልከቱ) ጧፍ በማብራት እና በመያዝ ነው። በግልጽ እንደሚታየው በንባብ ጊዜ የጧፍ ሰም በብራና ገጾቹ ላይ መንጠባጠቡ አይቀርም። የእጅ ጣቶችም እንዲሁ ምልክት ሊተው ይችላሉ። እነዚህ ሁሉ ከንዋኔዎች እንደ ተፈጥሮአዊ የአጠቃቀም ውጤቶች ተደርገው ይቆጠራሉ።

<https://vimeo.com/455688932>

ቪዲዮ፡ በደብረ ጽዮን አቡነ አብርሃም ገዳም ውስጥ የብራና መጽሐፍ ሲነበብ፣ ትግራይ፣ 2009 (ቪዲዮ በደራሲዋ)።

በእጅ የተዘጋጁ የብራና መጽሐፍት በመስቀል ክብራ ገዳም ውስጥ ብቻ ሳይሆን በመላ ኢትዮጵያ በሚገኙት አብያተ ክርስቲያናት እና ገዳማት ውስጥ ለቅዳሴ እና ለልዩ ልዩ መንፈሳዊ አገልግሎቶች ጥቅም ላይ ይውላሉ። አብዛኛውን ጊዜ በገጠራማ አካባቢዎች ምንም እንኳን የታተሙ መጽሐፍት ቢኖሩም፣ በተለይም በልዩ ልዩ በዓላት ጊዜ የብራና መጽሐፍቱ ጥቅም ላይ እንደሚውሉ እንምታለሁ። ይህም ብዙውን ጊዜ ዝክረ ቅዱሳን በዓላትን ይመለከታል። ምክንያቱም ከቅዱሳን መዝሙሮች እና ልዩ ንባቦች መካከል አንዳንድ መዝሙሮች ወይም ጽሑፎች በጣም ያልተለመዱ ስለሆኑ ወደ ታተሙ መጽሐፍትነት ገና መንገዳቸውን አላገኙም። ይህም ማለት አንዳንድ ያልተለመዱ መዝሙሮችን እና ጽሑፎችን ከብራና መጽሐፍት ብቻ ነው ማግኘት የሚቻለው ማለት ነው።

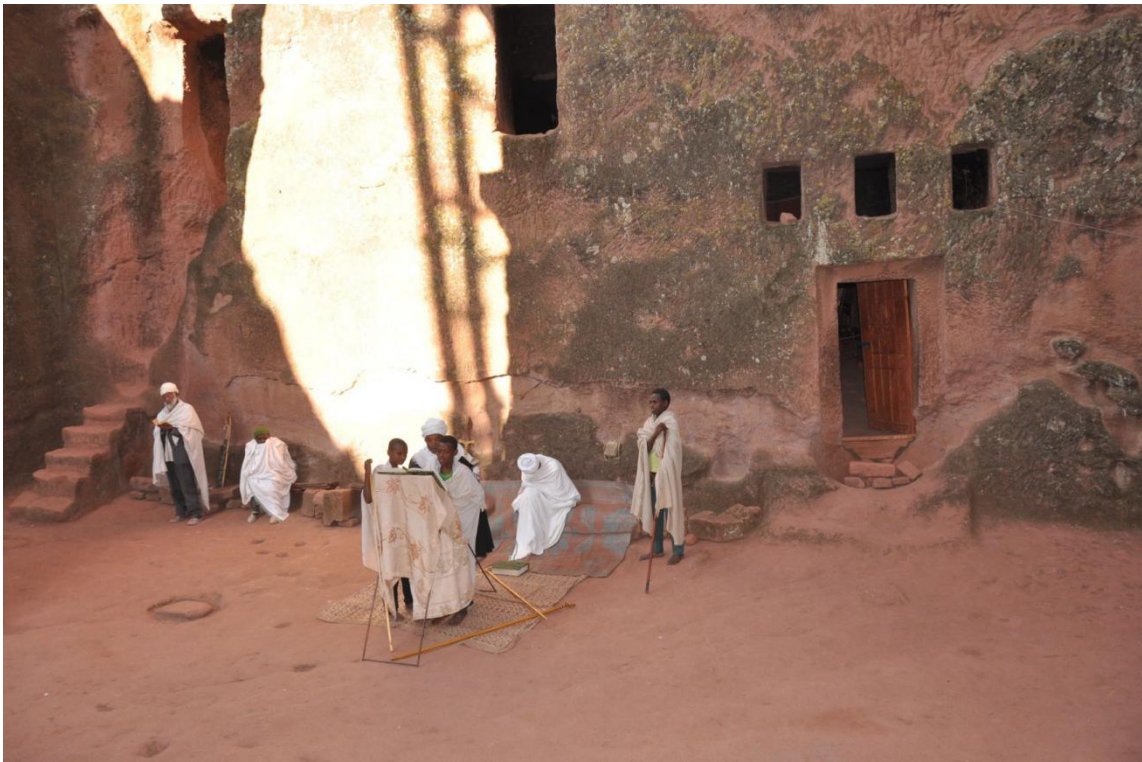
ሆኖም ግን፣ በቦታው ላይ ሳሉ ለአንባቢው በጣም ቅርብ ሆነን እንድንቆም ካልተፈቀደልን ወይም የቤተ ክርስቲያን አገልጋይ አባል መጽሐፍን ራሱ ካላሳየን በስተቀር በቅዳሴ ጊዜ ወይም በልዩ ልዩ መንፈሳዊ አገልግሎቶች ጊዜ የሚነበበው ጽሑፍ ከብራና መጽሐፍ ወይም ከታተሙ መጽሐፍ ይሁን አይሁን ለማወቅ እርግጠኛ መሆን አይቻልም። የታተሙም ሆነ የብራናው መጽሐፍ ሽፋኑ በጨርቅ ይጠቀላል። ከተነበበ በኋላ ምእመናን መጽሐፍን ለመሳም ሲጋበዙ የብራና ወይም የታተሙ መጽሐፍ መሆኑን ወይም አለመሆኑን ምንም ሳይገነዘቡ (ሳያውቁ) የሚስሙት ጨርቁን ነው።

ፎቶ 7: በቤተ ጎልጎታ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የሚገኘው <ገድለ ላሊበላ>። ይህ በጨርቅ የተሸፈነው መጽሐፍ የብራና መጽሐፍ መሆኑን ወይም አለመሆኑን ለማወቅ መጽሐፉ ተከፍቶ ሳይታይ እርግጠኛ መሆን አይቻልም። እኔ ብዙ ጊዜ ከ<ገድለ ላሊበላ> ጋር የተያያዘ የብራና መጽሐፍ አለ ወይ ብዬ ሰዎቹን ስጠይቅ፣ ‘አዎ’ የሚል መልስ ቢሰጡኝም ብዙውን ጊዜ የታተመ መጽሐፍ ሆኖ አግኝቼዋለሁ። ላሊበላ ከተማ፣ 2009። (ፎቶ በደራሲዋ)።

በቱሪስቶች በሚጨናነቁት እና ከድንጋይ ከተፈለፈሉት የላሊበላ አብያተ ክርስትያናት ዙሪያ የቅርስ ጥበቃ እና አያያዝ ፍቅር (ልማድ) እና ምንም ነገር ሳይለወጥ (ቢያንስ በመልክ) የመጠበቅ ፍላጎት እንዳለ፣ በተለይም በቤተ ክርስቲያኑ ማኅበረሰብ ዘንድ ጎልቶ ይታያል። ይህ አስደናቂ ቦታ የተለያዩ ዘመናዊ ቁሳቁሶች ያሏቸውን ቱሪስቶች ሲስብ በተመሳሳይ ደግሞ የቤተ ክርስቲያን የትምህርት ማእከል እንደመሆኑ፣ ከዘመናዊ ትምህርት ይልቅ የቤተ ክርስቲያንን ትምህርት የሚመርጡትን (ወይንም ሁለቱንም አብረው ማጥናት የሚፈልጉትን) ወጣት ኢትዮጵያውያንን ይስባል። በቤተ ክርስቲያን ትምህርትም ተማሪዎች የቅዳሴ መጻሕፍቱን አጠቃቀም በዕውቀት እና በፍጹም ጥንቃቄ መያዝ እንዳለባቸው ይማራሉ። በባህላዊ ዘዴ የሚተላለፈው ዕውቀት በላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት እና በመስቀል ክብራ ገዳም ውስጥ የሚከናወኑትን የቅዳሴ ሥነ ሥርዓቶች ተመሳሳይ ሲያደርግ፣ የቤተ ክርስቲያንን የባህል ጠባቂነትንም ስሜት አብሮ ያጠናክራል።

ምንም እንኳ አብያተ ክርስትያናቱ የብራና መጻሕፍትን መጠቀማቸው ባህልን እና ቅርስን በማስጠበቅ እና በማስተማር ተግባራቸው ውስጥ አካተው ቢያዩትም፣ ባሁኑ ጊዜ የክህነት ማዕረግ የሌላቸው የቤተ ክርስቲያን ሠራተኞች ባላቸው የተለየ ብሔራዊ ቅርስን የመንከባከብ እና የመጠበቅ እይታ መሠረት ካህናቱ የብራና መጻሕፍታቸውን ለቅዳሴ ወይም ለልዩ ልዩ መንፈሳዊ አገልግሎቶች ሥነ ሥርዓት እንዳይጠቀሙ ይከለክሏቸዋል።

ፎቶ 8፡ የኪዳን ዘንግህ አገልግሎት በላሊበላ ውስጥ ከቤተ አማኑኤል ፊት ለፊት፤ ተማሪዎች የግዕዝ መጻሕፍቱን ሲያነቡ። በዚህ ጊዜ ተማሪዎቹ በጨርቅ የተሸፈነውን የጸሎት አገልግሎት መጽሐፍ በአትሮኖስ ላይ አስቀመጥው ሲያነቡ ቢታዩም መጽሐፉ የታተመ ወይም የብራና መሆን አለመሆኑን ለማወቅ እርግጠኛ አልነበርኩም። ላሊበላ ከተማ፣ 2009። (ፎቶ በደራሲዋ)።

ይህ ሁሉ የሚያሳየው በእጅ የተሠራ የብራና መጽሐፍ ይሁን የታተመ ዘመናዊ በውበትና በስሜት የሚሰጡት ልምድ አንድ መሆኑን ነው። ነገር ግን እኔ ጥናት ባደገርሁበት ወቅት ከካህናት አባላት መካከል ከታተሙት ዘመናዊ መጻሕፍት ይልቅ የብራና መጻሕፍትን የሚያስበልጡ እና ‘እኔን የሚስማሙኝ ብራና ናቸው’ የሚሉ ሰዎች አግኝቻለሁ። ለካህናት በቅዳሴ ጊዜ ወይም በልዩ ልዩ መንፈሳዊ አገልግሎቶች ጊዜ ከብራና መጽሐፍ ማንበብ ከታተመ መጽሐፍ እንደማንበብ አይደለም። ምክንያቱም ብራናን እየዳሰሱ ማንበብ ካለፉ ዘመናት ጋር ግንኙነት ለመፍጠር ያስችላል፤ በተጨማሪም የብራና ጽናት የሰው ልጅ ዘላለማዊነትን እንዲገነዘብ ይረዳል። የብራና ገጽ በጣም አዲስ ሆኖም ከብሉይ ሥነ ጥበብ ጋር አንድነትን እና የሌላን ሰው የእጆች ሙቀት ማሰማት ይችላል። ይህ መጻሕፍ ለሚያነቡ ካህናት፣ ዲያቆናት እና ቀሳውስት ጎልቶ ቢታወቃቸውም ከሩቅ ለሚያከብሩ እንደማይሰማቸው ግልጽ ነው።

በእጅ የተዘጋጀ የብራና መጻሕፍትን ለመምረጥ ዝቅተኛ የሆኑ መንፈሳዊ ምክንያቶችም አሉ። የመጀመሪያው፣ ሃይማኖታዊ ጉዳዮችን በተመለከተ አዳዲስ ለውጦችን በጠቅላላ አለመውደድ ነው። እንዲሁም በካህናት መካከል አንዳንድ ሰዎች ከጥንት ጊዜ ጀምሮ የሚጠቀሙባቸውን ዕድሜ ጠገብ የሆኑ የብራና መጻሕፍት አለመጠቀም ምክንያቱ ምን እንደሆነ ለነሱ ግልጽ አይደለም። ነገር ግን በአሁኑ ጊዜ የታተሙ መጻሕፍትን እንደ ምሳሌ ወስዶ የብራና መጻሕፍትን ማዘጋጀት ተቀባይነት ያገኘ ልማድ እየሆነ መጥቷል። ይህ ተቀባይነትን እያገኘ የመጣው ልማድ በምን ምክንያት እንደዚህ ይሆናል? ጸሐፊዎች እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ አዲስ የብራና መጻሕፍትን ለማዘጋጀት የሚያስፈልጋቸው ጽሑፍ በቅርብ ከሌለ ወደ ተለያዩ ሩቅ ቦታዎች መሄድ ነበረባቸው። ማለትም ፍለጋው፣ ጉዞው እና ጠቅላላ ሥራው ብዙ ወራትን ይፈጃል። በትግራይ፣ ናዝሬት ማርያም የሚኖሩት ካህናት (ገድለ ላሊበላ) የተሰኘውን ጽሑፍ ያለበትን አዲስ የብራና መጽሐፍ ለቤተክርስቲያናቸው ለማዘጋጀት ወደ ላሊበላ ከተማ ለመድረስ በእግር አንድ ሳምንት ያህል ተገዘዋል። ጽሑፉን በአጭሩ በወረቀት ላይ ገልብጠው ከተመለሱ በኋላ ለአንድ ጸሐፊ (ባለሙያ) ሰጥተው የብራና መጽሐፍ እንዲያዘጋጅ ጠይቀውታል። ይህ የብራና መጽሐፍ ባሁኑ ጊዜ በቤተ ክርስቲያኑ ውስጥ የሚገኝ ሲሆን ለቅዱስ ላሊበላ

ዓመታዊ እና ለወርኃዊ ዝክረ በዓላት ይጠቀሙበታል። ከቅርብ ዓመታት ወዲህ አንድ ጸሐፊ የብራና መጽሐፍ ማዘጋጀት ሲፈልግ የታተሙ መጻሕፍትን በቀላሉ እንደ ምሳሌ መጠቀም ይችላል። የታተሙን ጽሑፍ ወደ ብራና መጽሐፍ መገልበጥ ደግሞ የቤተ ክርስቲያን ወግ አጥባቂነት እንደዚህ ዓይነት ያሉ አዳዲስ ለውጦችን እንደሚቀበል ያሳያል።

በተመሳሳይ መልኩ በዳግማዊ አፄ ምኒልክ የተጀመሩት የከተማነት እና የዘመናዊነት የለውጥ ሂደቶች በኢትዮጵያውያን ላይ ያስከተሉትን ተጽዕኖ አለመጥቀስ አይቻልም። የማተሚያ ቤት ከተቋቋመበት ጊዜ ጀምሮ የታተሙ የቤተ ክርስቲያን መገልገያ መጻሕፍት ወደ ተለያዩ አድባራት መግባት ጀምረዋል። ለምሳሌ፣ አንድ ግለሰብ በገዳማት ወይም በገጠር አካባቢ ለማሳበረሰቡ የሚያስፈልጉትን መጻሕፍት ከከተማ ገዝቶ የመጣ ተሰላሚው እንዲያመጣ ሊጠየቅ ይችላል። በዚህም ሁኔታ የቤተ ክርስቲያን ማሳበረሰቦች የታተሙ መጻሕፍትን መጠቀምን ይለምዳሉ። በተጨማሪም በከተማ የሚኖሩ ክርስቲያኖች የታተሙ መጻሕፍትን በስጦታ መልክ ወደየአብያተ ክርስቲያናት እና ገዳማት ስለሚልኩ ወይም ስለሚወስዱ የታተሙት መጻሕፍት እንዲስፋፉ አስተዋጽኦ ያደርጋሉ።

በአሁኑ ጊዜ በእጅ የተዘጋጁ ወይም በማተሚያ ቤት የታተሙ የቅዳሴ መጻሕፍት በአንድ ስፍራ እና በተመሳሳይ ሁኔታ ይቀመጣሉ። አንዳንዶቹ በመቅደስ ውስጥ ሲጠበቁ አብዛኞቹ ደግሞ በአቃ ቤት ውስጥ ይቀመጣሉ። መጻሕፍቱ ምን ዓይነት እንደሆኑ እና የት እንደሚቀመጡ የሚያውቁት “ዐቃቤ መጻሕፍት” የሚባሉት ሰው ብቻ ናቸው።

ፎቶ 9: ‘የናዝሬት ማርያም ቤተ ክርስቲያን እቃ ቤት፣ ንዋዬ ቅድሳት እና የብራና መጻሕፍት (የእጅ መስቀልም) በአልጋ ላይ ተቀምጠው ይታያሉ።’ (xi) ናዝሬት ማርያም፣ ትግራይ፣ 2010።

ለማጠቃለል፣ በእኔ አስተያየት እና እንደተርዳሁትም በኢትዮጵያ የአርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን የማሳበረሰብ አባላት በእጅም ሆነ በማተሚያ ቤት የታተሙ መጻሕፍትን እንደ ቅዱስ ንዋይ አድርገው ይገለገሉባቸዋል። በመጀመሪያ ደረጃ፣ ምእመናን የመጻሕፍቱን ይዘት መለኮታዊ እንደሆኑ አድርገው ይቆጥሯቸዋል። ሁለተኛ ደግሞ በተደጋጋሚ መልኩ ለሚከናወኑ የቅዳሴ ሥነሥርዓቶች ይጠቀሙባቸዋል። ለቅዳሴ ሥነሥርዓት የሚያገለግሉት ሁሉም ዓይነት መጻሕፍት አንድ ላይ ስለሚቀመጡ ይህንን ግንዛቤ ያጠናክራል። ሆኖም ግን ግለሰቦች እንደየስሜታቸው እና እንደየአስተሳሰባቸው የየራሳቸው የሆነ አመለካከት ይኖራቸዋል። ለጊዜው ግን የታተሙ መጻሕፍት በሂደት የብራና መጻሕፍት ያላቸውን ያህል መለኮታዊ ክብር እያገኙ እንደሆነ ማየት ይቻላል።

በተመሳሳይ መልኩ፣ ሁለቱም ዓይነት መጻሕፍት እንደየቤተ ክርስቲያን/ እንደየገዳሙ እና እንደሚጠብቁቸው ግለሰቦች ማዕረግ፣ ዝና እና ክብር መጻሕፍቱ በምእመናን ዘንድ የበለጠ ቅድስነት ሊያገኙ ይችላሉ። ይህንን መደምደሚያ የበለጠ ለመረዳት ለመጻሕፍቱ የሚሰጠው ቅድስነት /ክብር ከምን? ከምን አኳያ እንደሚመጣ ወይም እንደሚገኝ በጥልቀት ማጥናት ያስፈልጋል።

[i] Nosnitsin, D. 2020. ‘Christian Manuscript Culture of the Ethiopian-Eritrean Highlands :Some Analytical Insights’, in S . Kelly, ed. *A Companion to Medieval Ethiopia and Eritrea* (Leiden–Boston, MA: Brill, 2020), 283.

[ii] Nosnitsin, D. 2020. ‘Christian Manuscript Culture of the Ethiopian-Eritrean Highlands :Some Analytical Insights’, in S . Kelly, ed. *A Companion to Medieval Ethiopia and Eritrea* (Leiden–Boston, MA: Brill, 2020), 292.

[iii] This is according to an estimate by Eyob Derillo, the curator of the British library collection of Ethiopic manuscripts.

[iv] Nosnitsin, D. 2020. ‘Christian Manuscript Culture of the Ethiopian-Eritrean Highlands :Some Analytical Insights’, in S . Kelly, ed. *A Companion to Medieval Ethiopia and Eritrea* (Leiden–Boston, MA: Brill, 2020), 289.

[v] See Derat, M.-L. 2018. *L’énigme d’une dynastie sainte et usurpatrice dans le royaume chrétien d’Éthiopie du XIe au XIIIe siècle*, Hagiologia (Turnhout: Brepols Publishers, 2018).

[vi] See Kur, S, Derat, M-L. ‘Mäsqäl Kəbra.’ In EAe 3 (2007).

[vii] See Finneran, N. ‘Lalibäla.’ In EAe 3 (2007).

[viii] See Derat, M-L. ‘Lalibäla.’ In EAe 3 (2007).

[ix] See the soon-to-be-published dissertation by the author, Valieva, N. ‘The *Life of Lālibalā*: Tradition and Documentation.’

[x] See Derat, Marie-Laure. “Autour de l’homélie en l’honneur du saint-roi Lālibalā: écritures hagiographiques, copies et milieux de production”, *Oriens Christianus*, vol. 99, 2016, pp. 101–132.

[xi] See Nosnitsin, D. 2020. ‘Christian Manuscript Culture of the Ethiopian-Eritrean Highlands: Some Analytical Insights’, in S . Kelly, ed. *A Companion to Medieval Ethiopia and Eritrea* (Leiden–Boston, MA: Brill, 2020), 318-320.